Inuitreligion, kulturmøde og kristendom i Grønland

- I mit oplæg vil jeg først gennemgå nogle af de centrale træk i den traditionelle inuitreligion
- Dernæst vil jeg komme ind på kulturmødet imellem inuit og kristendommen i 1700-tallet
- Afslutningsvist vil jeg med udgangspunkt i begrebet ”overfladekristendon” give en kort beskrivelse af kristendommen i Grønland i 1800-tallet.

Den før-koloniale inuitreligion

Inuitreligionen, der tidligere blev betegnet som eskimoisk religion, var indtil den kristne kolonisering i 1700- og 1800-tallet udbredt overalt i de arktiske egne: Grønland, Canada, Alaska og Sibirien

Sjælelære og animistisk naturopfattelse

- Inuit havde en kompleks og veludviklet forestilling om sjæle og livskræfter.
- Mennesket
- ***Tarneq*** : Mennskets hovedsjæl, der gav kroppen liv, knyttet til åndedrættet. Gik efter kroppens død til et af dødsrigerne
- Navnesjælen: ***ateq tarnia:*** Knyttet til navnet. Overføres fra generation til generation (sker ved navngivningsritualet)
- Forskellige småsjæle: Knyttet til forskellige legemsdele, fx struben, albuen, m.m.

Inua og Sila

- **Inua**: kommer af ordet ***inuk***
- Inua = betyder ”dens menneske” eller ”dens herre” → inua er det, der gør en ting levende.
- Dette kaldes i den ældre forskning **animisme (besjæling):** alle ting i naturen er levende, fordi det har inua.
- Abstrakte begreber som ”søvn”, ”latter” og ”madglæde” har også inua. Fx. Søvn+ inua = det, der gør søvnen levende, så man kan sove.
- **Sila**: et kosmisk livsprincip, der besjæler og påvirker menneskets bevidsthed samt hele universet: Kendes i personificeret form fra Østgrønland. Asiaq, der styrer vind og vejr
- Alt i naturen er levende, fordi det er besjælet med overnaturlig kraft, inua og sila. Dette betyder at man udviser respekt overfor alt i naturen, fordi det er levende (**æresfrygt**)

De personificerede guddomme

- Havets Moder og Månemanden er personificerede naturkræfter, henholdsvis havets og månens inua.
- Fangstdyrenes beskyttere = jagtguddomme.
- Straffende guddomme ved brud på tabureglerne og fangstritualerne.
- Antropomorfe guddomme med menneskelige egenskaber (vrede, jalousi og misundelse, men også taknemmelighed)

Myterne

- De kendte inuit-myter findes i forskellige varianter fra hele det inuitiske område: Vestgrønland, Nordgrønland, Østgrønland og Canada og Sibirien.
- **Myter** = Oralt overleverede historier, der omhandler mytiske væsner og foregår i mytologisk urtid.
- Inuits nedarvede viden og traditioner blev overgivet fra generation til generation igennem myterne.
- De fremherskende inuit-myter var især ætiologiske skabelsesmyter/oprindelsesmyter eller opdragende dannelsesmyter.

Ritualerne:Taburegelerne

- **Tabu** = påbud og forbud, *noget man skal eller ikke må gøre*, fx særlige spiseregler
- Forbundet med **fødsler, menstruation og død** (de tre kritiske perioder)
- Individerne opfattes i denne periode som **urene,** der kan besmitte samfundet og fangstdyrene med deres urenhed.
- **Urenhed** = følelsesmæssig ustabilitet (stærke følelser, som vrede, sorg og jalousi, fx ved dødsfald), der repræsenterer en fare for deres bofæller.
- Grundtanken i alle taburegler er, at urene personer skal overholde særlige regler - eller isoleres fra fællesskabet - indtil deres tabuperiode er overstået.

Ritualer: Tabureglerne

- De alvorligste taburegler var reglerne knyttet til dødsfald i familien, som det fx. kendes fra de østgrønlandske taburegler
- Selve isolationsperioden for familiemedlemmerne var 5 dage.
- De tabubelagte måtte ikke spise af den samme mad som de øvrige beboere i vinterhuset (hvis det var om vinteren)
- De skulle sidder med deres pelshætte trukket op om hovedet og kikke ind i væggen, de måtte ikke tale og ikke bruge kniv til at skære deres mad.
- Viser tydeligt tabureglerne funktion, nemlig at beskytte fællesskabet mod ”farlige” individer, der i kraft af emotionel ustabilitet (vrede, sorg, jalousi) repræsenterer en fare for samfundet.
- Særligt alvorlige taburegler for kvinder, der havde mistet et drengebarn ved ufrivillig abort – helt op til et års varighed.

Tabureglerne: Har også baggrund i at man levede meget tæt sammen. 2-3 storfamilier i et vinterhus

Ritualerne: Fangstritualerne

- Alle de vigtigste fangstdyr har fangstritualer (bjørn, hval, sæl, rensdyr)
- **Formål**: Dyrets sjæl skal vende tilbage til dødsrigerne for at blive genfødt med en ny krop, så dyret atter kan nedlægges.
- Hvis fangstritualet ikke udføres af fangeren, er der skabt en farlig frisjæl (spøgelse), der kan hjemsøge hele bopladsen.
- **Bjørnefangstritualet**: Den nedlagte bjørns hoved anbringes i retning af fangststedet, så dyresjælen kan finde hjem til sin nye krop.

Ritualerne: Overgangsritualerne

- Symboliseret de 4 vigtige overgange i individets liv – findes under varierende former i alle religioner. (Arnold van Gennep)
- **Fødsel** = navngivningsritualet: Sker ved at barnets mormor navngiver barnet med vand, der hældes fra hendes ringfinger negl, herefter siger hun barnets navn. Navnesjælen overføres.
- **Overgangen fra barn til voksen** = førstefangstritualet for drengene og første menstruation for pigerne (hårets sættes i hårtop)
- *Ægteskab* = Bryllupsritualet: udføres som en symbolsk bortførelse af bruden til mandens boplads/husholdning. Ofte arrangerede ægteskaber, men også reelle bortførelser med tyveri at anden mands kone.
- **Død** = Begravelsesritualet: Den afdøde gravsættes på land eller smides i havet i skindpose. Tarneqs rejse til et af de to dødsriger, himmel eller hav. Taburegler for de efterladte

Magisk ritualisme: Amuletter

- Fremstillet af dele af dyr eller menneske
- Beskytter bæreren mod ulykker og skadelige inua-kræfter (Beskyttelse = apotropæisk effekt)
- Kraften overføres fra genstanden til bæreren (den, der bærer en bjørnetand, som amulet, får bjørnens kraft overført)

Magisk ritualisme: Tupilaq

- En skadevoldende frisjæl, skabt med det formål, at bringe død og ulykke over andre.
- Skabt af dele fra døde dyr og mennesker og bragt til live ved at sutte på skaberens kønsorganer.
- Kan bekæmpes med modmagi fra det tiltænkte offer, der sender kraften

  tilbage til skaberen
- Ilisiitsoq-begrebet

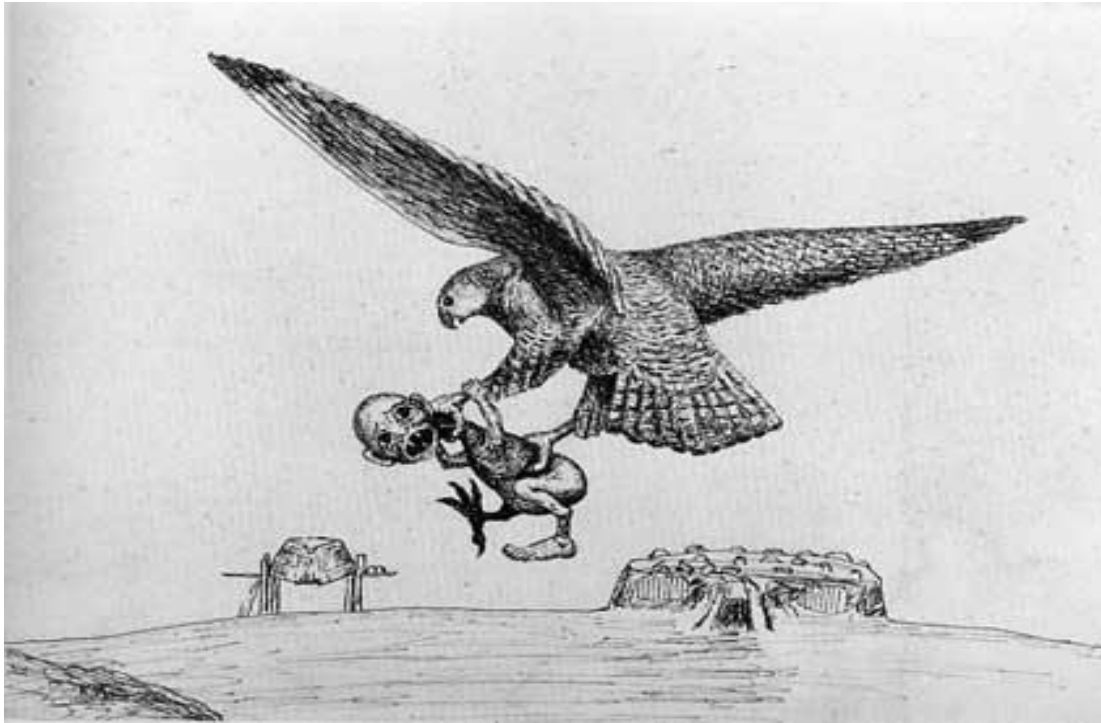

Magisk ritualisme: Serratit

- Serratit er magiske remser eller formularer, der har en beskyttende effekt mod fx sygdomme, ulykker eller andre skadevoldende kræfter.

Angakkoq, den arktiske shaman

- ***Shaman*** (mongolsk, *evenkerne*) = evnen til ekstase, hvor sjælen forlader kroppen (sjæleflugt)
- Uddannelse hos ældre angakkoq (myterne, ritualerne, sjælelæren, kosmologien, samt den shamanistiske teknik, herunder helbredelser)
- Starter ved 6-12 år
- Sker i hemmelighed i naturen, hvor lærlingen forsøger at skaffe sig hjælpeånder.

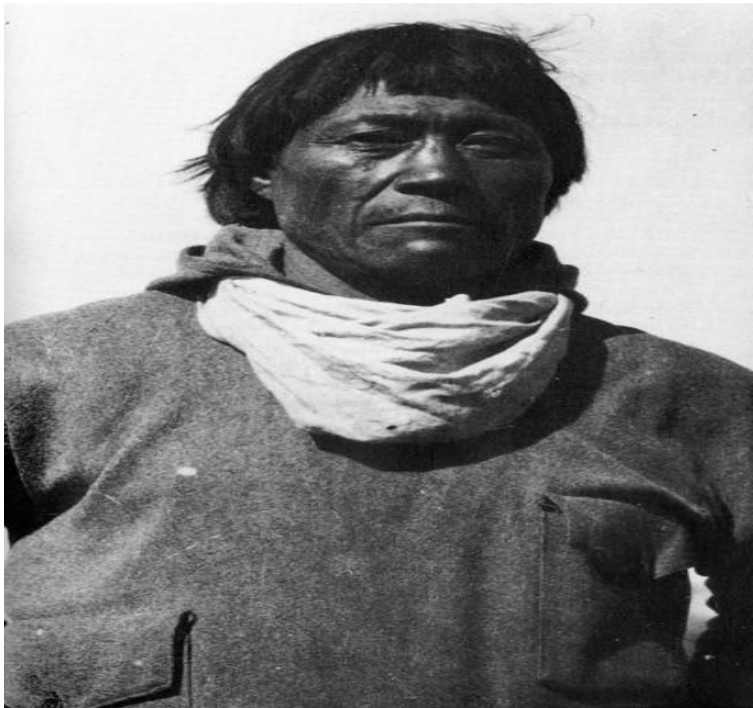

Angakkoq indvielsen

- sker ved ca. 20 års alderen.
- lærlingen opsøger ensomhed i fjeldet – sult, tørst, kulde – for at få en eller helst flere hjælpeånder – sker gennem vision.
- tilbage til samfundet for at præsentere sine toornat og demonstrere sine evner som ny angakkoq (kaldes også fremtrædelsen for bofællerne)
- Toornat = afdøde sjæle af dyr eller mennesker, der hjælper angakkoq under sjæleflugten.

De tre faser i sjæleflugtsritualet

1) Forberedelsesfasen - lyset slukkes i vinterfælleshuset, hvor alle bofællerne er forsamlet, angakkoq bagbindes, navne-påkaldelse af toornat med qilat, sjæleudtrækningen/ekstase.

2) Selve sjæleflugten - kroppen ligger symbolsk død tilbage, bevogtet af særlig loyal hjælpeånd. Besøg hos guddommene (Havets Moder, Månemanden eller dødsrigerne og åndeverdenen for at finde tabte sjæle ved helbredelser)

3) Hjemkomst - angakkoq fortæller om sine oplevelser og evt. overbringer guddommens budskab.

- Overbringelsen af budskaberne fra åndeverdenen i den vigtige 3. fase styrker angakkoqs autoritet overfor bofællerne.

Angakkoqs funktioner i samfundet: Præst

- Varetagelse af forholdet til de religiøse magter i verden (*især de straffende guddomme og animistiske naturkræfter*), der kunne straffe samfundet med kollektive sanktioner, som misfangst, sult, sygdom, uvejr og ulykker.
- Forholdet til de religiøse kræfter var reguleret igennem inuitsamfundets nedarvede leveregler, *især tabureglerne og fangstritualerne*, hvis overholdelse skulle sikre, at kræfterne ikke blev krænket.
- Det var derfor angakkoqs ansvar, at sikre at disse leveregler ikke blev brudt, fx ved brud på tabureglerne, samt hvis skaden var sket, at genoprette forholdet til magterne igennem sjæleflugtsritualet.

Angakkoq som konfliktløser, dommer og politibetjent

- Løsning af sociale konflikter imellem bofællerne (stridigheder, der også kan medføre hævn, drab og dermed misfangst og sult)
- Sker ved hjælp af sjæleflugtsritualet til åndeverdenen, der giver angakkoq den åndelige viden og autoritet overfor bofællerne, der skal til for at løse konflikten.

Angakkoq som læge, healer, psykolog og sæddonor

- Helbredelser = Healing
- Sygdom opfattes som tab af sjæl/kropssjæle eller som produkt af en fremmed sjæls besættelse
- Angakkoq skal under sjæleflugt genfinde den/de forsvundne kropssjæle eller uddrive den fremmede sjæl
- Suppleres med ”fysisk” be-

  handling, rensning af sår,

  fjernelse af dødt væv, m.m.
- Sæddonor (v/ Månemanden)

Ægteskab og seksualmoral

- Flerkoneri (polygami, men kun hos storfangerne) med fri seksualmoral og
- Konebytning (mellem venner)
- Lampeslukningsleg (Qaminngaarneq)
- Skilsmisser er accepterede (Ved barnløshed og hvis manden ikke kan forsørge kvinden)

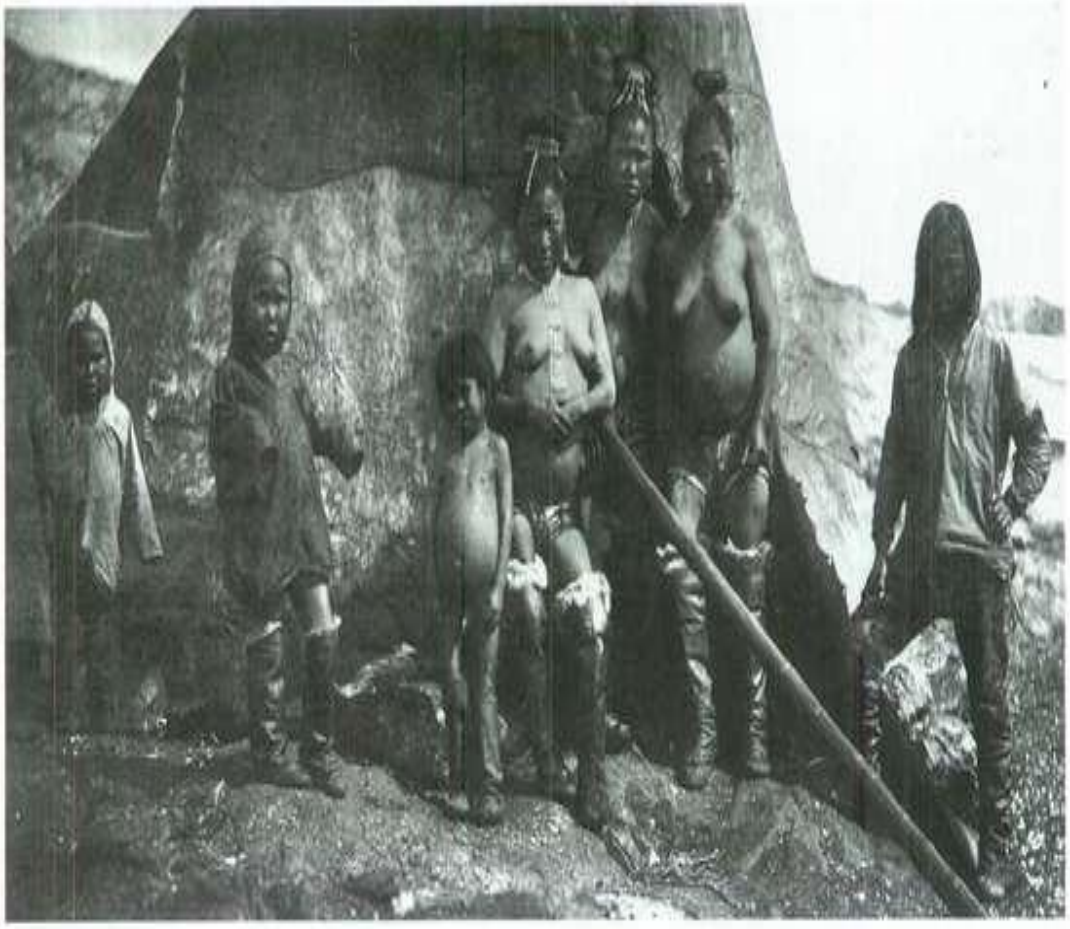

Kulturmødet mellem inuit og kristendommen

- Kristendommen blev introduceret i Grønland med den norske præst Hans Egedes ankomst i 1721.
- Indførslen af kristendommen i Grønland kan inddeles i to perioder:
- 1721-1736: Hans Egedes missionsvirksomhed, primært i Nuuk området.
- 1736-1780´erne: Den ”udvidede kolonisering”, hvor der bygges missions- og handelskolonier langs hele den Grønlandske vestkyst.
- Kristendommen er officielt indført i hele Vestgrønland omkring år 1800
- Noget tilsvarende skete senere i Østgrønland, der blev kristnet i 1890’erne. Den sidste del af Grønland, der blev omvendt til kristendommen, var Thule-området. Dette skete så sent som 1930´erne.

Spørgsmålet om Hans Egede

- Debatten om ”skurk eller helt”
- Hans Egedes virke i Grønland skal ses i lyset af forholdene i kolonien Godthåb, der er disfunktionel og præget af intern splid imellem kolonisterne: ”Den aller liderligste Skare”
- Den provokerende tese: Kristendommen bliver indført i Grønland **på trods** af Hans Egede og først **efter** at Hans Egede er rejst hjem
- Kristendommen vinder først indpas efter at der bliver opført missions- og handelskolonierne langs hele Vestkysten (1736-1780), da missionsvirksomheden kombineres med handelen og de europæiske luksusvarer.
- Forklaringen på kristendommens succes i Grønland: Sammentænkning af europæiske handelsvarer med udbredelsen af kristendommen.
- Populært formuleret: For at få lettere adgang til de europæiske luksusvarer, måtte de blive kristne

Kristen kritik af inuitsamfundet og inuitreligionen

- Fordømmelse af den inuitiske seksualmoral og lampeslukningslegen
- Kendes fra alle missionærerne: Hans Egede, ”Polygamien” og”den skammelige Hore-Leg”, Poul Egede, F.C.P. Rüttel, Christian Rosing, m.fl.
- Dæmonisering af de inuitiske guddomme: ”Fandens Oldemor” og ”Den liderlige Månemand” (Poul Egede)
- Dæmonisering af angakkut: Angakkoq står i ledtog med djævelen og angakkoqritualer er heksekunst
- Kristen etnocentrisme: Ser inuitkulturen med kristne stereotyper og fordomme, uden at se eller forstå inuit ud fra inuits egen selvforståelse

Religiøse og sociale følger af koloniseringen i Vestgrønland

- Havets Moder, Månemanden, angakkoq og tabureglerne forsvinder. (men altså ikke i Thule og Østgrønland)
- Inuit bliver i højere grad fastboende, opgiver nomadelivet og flytter ind til kolonibyerne
- *Ændrede familietyper*. Familierne bliver mindre, Storfamilierne (*extended family*) erstattes af mindre kernefamilieagtige familier
- *Ændrede hustyper*: Storfangerne flytter ud af de fælles vinterhuse og ind i mindre enfamiliehuse i kolonibyerne.
- **Det sociale sikkerhedsnet** forsvinder, fordi genfordelingssystemet, hvor storfangerne delte ud af deres overskudsfangst til de fattige, ophører
- Overskudsfangsten sælges i stedet i handelen for **europæiske luksusvarer:** kaffe, sukker, tobak, mel, europæisk tøj og krudt
- Medfører **fattigdom og sult** blandt samfundets udsatte grupper af forældreløse, enlige og gamle.
- Det giver stor status at have og forbruge **koloniale luksusvarer**. Holdes indenfor den snævre familie - større **egoisme** i samfundet
- Europæiske sygdomme kommer til Grønland

Kristendommen i Grønland i 1800-tallet

- ”**Overflade kristendom**” = en religionsform, hvor den officielle religion er kristendommen med kristne trosforestillinger og kirkelige ritualer (dåb, kirkebryllup, etc.), men hvor der nedenunder stadig lever inuitiske forestillinger og traditioner videre.
- Myterne og den mundtlige fortælletradition, troen på amuletter (amuletter fremstillet af salmebøger), troen på navnesjælen (navneopkaldelse), inuakraft særlige steder i naturen, spøgelser (frisjæle, der ikke er kommet til deres bestemmelsessted), qivittoq, m.m.
- Habakkuk-menigheden i Evighedsfjorden = **synkretisme**: sammenblanding af to religioner. Kristen frelserlære og shamanistisk teknik
- De inuitiske overleveringer fortsætter indtil moderniseringen efter 1945